

УДК 343.976

*А. М. Коломієць  
аспірантка**Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого  
ПРАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

## АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ЗЛОЧИНІВ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ПУБЛІЧНОГО ВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Проблему обігу наркотичних засобів досліджувало багато вітчизняних дослідників, але питанню публічного вживання наркотичних речовин не присвячено належної уваги в вітчизняних публікаціях вчених. Ця проблема не обговорюється у научних колах у тому обсязі, у якому вона повинна привертати увагу теоретиків та практиків. Мета даної статті – проаналізувати яким питанням стосовно тенденцій злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів присвячують свою науковці.

Зокрема, аналізу сучасного стану та тенденцій злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів присвятили увагу такі науковці, як В. Буржинський та Ф. Кіріленко. На їх думку, розповсюдження наркотичних засобів створюють істотну загрозу здоров'ю населення, негативно впливають на демографічну ситуацію в світі та правопорядок в державі, обумовлюють розширення зони підвищеного соціального і кримінального ризику. Вже зараз відзначається серйозний негативний вплив споживання наркотичних засобів на нові покоління, адже їх основний удар припадає на молодь (80% їхніх споживачів становлять молоді люди у віці до 25 років). Відбувається самоізоляція споживачів наркотичних засобів від життя суспільства та деградація їх особи, і цим підриє економіку, цивільного життя, обороноздатності країни [1].

М. Свистельник та А. Баранова досліджували інформацію про наркотичні засоби в мережі Інтернет, як чинник правопорушень неповнолітніх. Автори з'ясували, що український сегмент мережі Інтернет, припускає відносно вільний потік інформації, а також прямий і анонімний обмін думками між користувачами, що є ефективним засобом впливу на особистість. І хоча це відносно новий засіб комунікації, темпи його розвитку, а також захоплення ним з боку неповнолітніх та молоді становлять проблему кримінологічного вивчення [2, с.112].

Незаконне вживання наркотичних засобів та психотропних речовин вчені схематично розглядають як сукупність декількох технологічно взаємозалежних стадій. Зокрема, В.А. Тимошенко, В.Б. Івасенко, М.С. Хруппа ведуть мову про виробництво → транспортування (доставлення) → збут наркотичних засобів (реалізація) [3, с. 12]. Схожої точки зору дотримуються А.А. Беседін: виробу-

вання (заготівлю) → виробництво → транспортування → торгівлю з метою наживи. Як правило, збут наркотиків не відбувається в тому місці, де їх було виготовлено чи придбано. Вони переміщуються до ринків збуту, розташованих здебільшого у великих містах. Враховуючи цю обставину, на думку Л.В. Дорош, Ю.В. Бауліна, схема незаконного обігу наркотичних речовин має такий вигляд: виробництво → переміщення → збут наркотичних засобів → легалізація злочинних доходів. Деякі дослідники поділяють незаконний обіг наркотичних засобів на: культивування → виробництво → торгівлю з метою отримання прибутку [4, с. 12]. Незважаючи на певні структурні відмінності ланцюга незаконного обігу наркотичних речовин, його обов'язковим елементом є ланка збуту наркотичних засобів.

Збут задовольняє попит на психоактивні речовини на внутрішньому ринку наркотичних речовин. З цього приводу Б.М. Головкін пише: «Слід брати до уваги, що пропозицію на вказані речовини формують не тільки підпільні наркологічної лабораторії та багатотисячні кустарні виробники психоактивних речовин у побутових умовах, але й цілі галузі виробництва, такі як хімічна та фармацевтична» [5, с. 37]. Усунення ланки збуту – фактично означає ліквідацію пропозиції наркотичної продукції і позбавлення багатомільйонного обігу коштів серед наркоділків.

Дослідниця О. Хитра вивчала причини та умови, які сприяють поширенню та вчиненню правопорушень у сфері незаконного вживання наркотичних засобів із залученням неповнолітніх. Як було з'ясовано, наркозалежність стала для України загрозливим викликом нації й державі. Сьогодні це захворювання з окремих, рідкісних випадків перетворилося на справжню епідемію. Причому спостерігається тенденція не тільки до подальшого збільшення випадків наркоманії, а й до їх значного «омолодження». Усе частіше випадки поширення наркотиків зустрічаються серед дітей і підлітків. За останні роки майже вдвічі зросла кількість осіб, які перебувають на обліку в медичних закладах із діагнозом наркоманії [6, с. 360].

Ми також поділяємо думку В.В. Голіної про те, що основними причинами поширення наркоманії серед неповнолітніх є такі: легкий доступ до нар-

котиків, бездоглядність із боку батьків, недосконала робота адміністрації загальноосвітніх установ, міліції й інші соціальні причини [7, с. 290].

Поширення наркоманії серед молоді вчені пов'язують із бездуховністю молодого покоління, невмінням впоратися з емоційними стресами, проблемами у вихованні й неготовністю до боротьби з труднощами, небажанням організувати свій вільний час, знайти місце в житті й зайняти себе корисною справою [6, с. 350]. Наркозалежність є наслідком самого наркотичного засобу, який в якості хімічного агента впливає на нервову систему, або ж наслідком невдалої соціальної ситуації виховання, або ж результатом психофізіологічних особливостей організму [8, с. 100]. За характером впливу на організм людини та особливостями вживання наркотичні засоби мають наступні властивості:

- невеликий розмір наркотичного засобу має місце тоді, коли його кількість не перевищує дози для одноразового вживання;

- значний розмір – це кількість, яка перевищує невеликий розмір, але менша від тієї, коли визнається наявність великого розміру;

- великий розмір наркотичного засобу – така кількість, вживання якої викликає захворювання на наркоманію (хворобливий потяг до наркотиків) хоча б однієї особи (кількість доз, які потрібно для цього вжити, залежить, головним чином, від виду наркотичного засобу);

- особливо великий розмір – це кількість наркотиків, яка в кілька разів перевищує великий розмір. У скільки разів – кратність перевищення – визначається на підставі зіставлення суспільної небезпеки (порівняння санкцій) відповідних частин кримінально-правових норм [2, с. 112].

Цікавою видається монографічна праця сучасних науковців (А. Савченко, І. Вартилицька, О. Семенюк, О. Луцак), на сторінках якої здійснено кримінально-правову характеристику злочинів у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, вчинених із залученням неповнолітніх та щодо неповнолітніх. Досліджуючи стан наукового дослідження кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин вчені проаналізували наукові доробки дослідників у цій галузі за останні 60 років. Тому у світлі завдань нашої статті вважаємо за доцільне звернутися до цих висновків. Слід зазначити про те, що власне злочини у сфері обігу наркотиків були і залишаються одними з найбільш небезпечних, поширених і резонансних [10, с. 260].

Головною соціальною причиною незаконного вживання наркотиків вчені називають масову наркотизацію суспільства. Крім того, Л. Раецька наголошує, що голод, різні негативні соціальні ситуації й потрясіння також сприяють поширенню наркоманії. Чим гірше в країні люди забезпечені матеріально, житлом, харчуванням, роботою, ме-

дичним обслуговуванням, чим гірше вирішуються соціальні питання тощо, тим виразніше незадоволення, нервозність, напруженість, депресивні стани, невпевненість у завтрашньому дні, перевтома, заклопотаність. Нестійкі особи, які не вміють переносити життєві труднощі, шукають можливість штучно спричинити заспокоєння або збудження й вдаються до вживання наркотиків [12].

Як слушно підкреслює А. Савченко з одного боку наркоманія має характер психічних розладів, які виникають внаслідок зловживання особами наркотичними засобами або психотропними речовинами і характеризується прагненням до їх вживання, схильністю до зростання психічної і фізичної залежності від них (при цьому втрачаються моральні принципи, почуття обов'язку, поваги до законів і правил повсякденного життя, трудова кваліфікація та активність, відбувається деградація свідомості і волі, посилюється агресивність тощо); з іншого – наркоманія є так би мовити «пусковим механізмом» злочинності, що приводиться в дію через непередбачуваність поведінки особи в стані наркотичного сп'яніння, її готовність вчинити будь-який злочин з метою отримати гроші для придбання чергових порцій наркотиків [10, с. 340].

Стає зрозумілим, що обрана нами наукова проблематика є гострою та складною, але водночас малодослідженою, про що свідчить аналіз відповідної юридичної літератури. Зокрема, основні (базові) праці про відповідальність за кримінальний наркотизм почали видаватися лише за радянських часів, що було зумовлено, насамперед, законодавчою непослідовністю щодо регулювання обігу наркотиків за останні кілька століть. Так, резюмує А. Савченко, одні науковці, зважаючи на тогочасні законодавчі положення, ототожнювали наркотичні засоби з отруйними та сильнодіючими речовинами або лікарськими засобами (зокрема, М. Неклюдов), інші – більшу увагу приділяли загальним питанням кримінальної відповідальності за втягнення неповнолітніх в аморальну поведінку (зокрема, М. Волков).

Продовжуючи характеристику стану розробленості проблем незаконного публічного вживання наркотичних засобів, вважаємо за доцільне виокремити ще одну групу наукових досліджень, зокрема тих, що стосуються організаційно-правових основ діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів (Р. Грень та ін.). Так, Р. Грень підкреслює, що в період незалежності перед Україною поряд з численними соціально-економічними труднощами постала проблема наркоманії та нелегального розповсюдження наркотиків, яка охоплює дедалі ширші кола нашого суспільства й істотно позначається на морально-психологічній атмосфері соціуму, негативно

впливає на економіку, політику і правопорядок. Зростає й рівень пов'язаної з наркотиками злочинності. Негативна динаміка цього явища вимагає від оперативних підрозділів правоохоронних органів (Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної фіскальної служби України, Державної прикордонної служби України, Державної пенітенціарної служби України) посилювати адекватні заходи протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів [13].

Здійснений аналіз наукової літератури дав змогу встановити, що наразі не розробленими у науковому плані залишаються питання незаконного публічного вживання наркотиків, зокрема такі її аспекти: поняття та видів злочинів у сфері незаконного публічного вживання наркотиків; факторів, що визначають соціальну зумовленість відповідальності за такі злочини; методології наукового пізнання обраної нами проблематики; генезису кримінальної відповідальності за вказані посягання; зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за злочини, що нами досліджуються; юридичної характеристики складів злочинів у сфері незаконного публічного вживання наркотиків; відмежування таких злочинів від суміжних посягань; покарання за вказані суспільно небезпечні діяння тощо.

Якщо перейти до сучасного стану правового регулювання вживання наркотиків у публічних місцях, то можна побачити, що за останні роки для нашої держави проблема поширення незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин набула ще більшого значення, оскільки мова йде про здоров'я нації та її інтелектуальний потенціал. Набирає негативного резонансу проникнення наркотичних засобів та психотропних речовин із суто кримінального середовища в ігровий і видовищний бізнес, до місць масового проведення дозвілля та в навчальні заклади.

Крім того, все більшого поширення в незаконному обігу набувають психотропні речовини синтетичного походження, які поступово «витісняють» наркотики рослинного походження, зокрема макову соломку та канабіс. Психотропні речовини викликають підвищену збудженість нервової системи, так званий психостимулюючий ефект, а також високу психічну залежність. Вживаються вони улюбленій формі: шляхом куріння, ін'єкцій, перорального та мають нелегальний обіг переважно у місцях масового дозвілля громадян, в першу чергу у розважальних закладах (дискотеки, казино, нічні та комп'ютерні клуби тощо) та у вищих навчальних закладах.

Не рідке їх вживання під час проведення культурних та спортивних заходів. У той же час в сучасному законодавстві залишаються окремі проблемні питання щодо можливості притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які допуска-

ють незаконне публічне вживання психотропних речовин. Так, ст. 316 КК України «Незаконне публічне вживання наркотичних засобів» передбачено, що засобами вчинення вказаного злочину є тільки наркотичні засоби.

Основна мета вказаної статті визнати кримінальні діяння, пов'язані із вживанням наркотичних засобів у місцях масового перебування громадян, в першу чергу під час проведення навчальних, спортивних та культурних заходів. Саме під час проведення таких заходів до вживання наркотиків залучається значна частина молоді та пропагандується наркотична культура. В той же час законодавцем визначено, що предметом даного злочину є тільки наркотичні засоби.

Публічне або вчинене групою осіб вживання психотропних речовин не утворює цього складу злочину. Фактично суспільно небезпечні діяння, які передбачені диспозицією даної статті, із всіма психотропними речовинами є безкарними. Відповідно притягнути до кримінальної відповідальності за публічне або вчинене групою осіб вживання психотропних речовин неможливе. Таким чином один з основних та найпоширеніших у молодіжному середовищі вид наркотиків – психотропні речовини, які переважно вживаються у місцях масового перебування громадян, залишилися поза увагою законодавця у даній статті.

З метою усунення зазначених вище прогалини у законодавстві вважаємо за доцільне внести відповідні зміни до статті 316 КК України. Назву та диспозицію вказаної статті після слів «... вживання наркотичних засобів ...» доповнити словами: «... психотропними речовинами або їх аналогами ...», далі за текстом.

**Висновки.** Отже, вважаємо, за можливе зробити важливі висновки: переважній більшості наукових праць з питань протидії (боротьби) злочинам у сфері обігу наркотичних засобів властивий не кримінально-правовий, а кримінологічний характер. Слід зазначити, що проблема незаконного публічного вживання наркотичних засобів залишається малодослідженою. Разом з тим, наша думка співпадає з думкою А. Музики, який прямо констатує таке: «наркологічну ситуацію щодо катастрофічного поширення наркоманії (фактично близько 7,5 % населення країни у віці від 15 до 44 років включно зловживають наркотиками) та, відповідно, кримінологічну ситуацію у сфері обігу наркотичних засобів (упродовж останніх десятиріч зберігається загальна тенденція до зростання кількості «наркотичних» злочинів) в Україні слід визнати неконтрольованою» [14].

Ми виявили, що наразі взагалі не розробленими у науковому плані залишаються питання незаконного публічного вживання наркотиків, зокрема такі аспекти: поняття та видів злочинів у сфері незаконного публічного вживання наркотиків;

факторів, що визначають соціальну зумовленість відповідальності за такі злочини; методології наукового пізнання обраної нами проблематики; генезису кримінальної відповідальності за вказані посягання; зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за злочини, що нами досліджуються; юридичної характеристики складів злочинів у сфері незаконного публічного вживання наркотиків; відмежування таких злочинів від суміжних посягань; покарання за вказані суспільно небезпечні діяння тощо.

### Література

1. Буржинський В. А. Аналіз сучасного стану та тенденції злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів / В. А. Буржинський, Ф. О. Кіріленко // *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 31. С. 44-59.
2. Свистельник М. О. Інформація про наркотичні засоби в мережі інтернет, як чинник правопорушень неповнолітніх / М. О. Свистельник, А. В. Баранова // *Правові новели*. 2014. № 2. С. 111-115.
3. Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам : монографія. К., 2006. с. 13.
4. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. В. Дорош та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, Л. В. Дорош. Х. : Право, 2005. С. 12.
5. Головкін Б. М. Антинаркотична політика держави у світлі реформування концептуальних засад. *Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні (з нагоди 35-річчя створення кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ)* : матер. між-вуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 25.04.2012 р.). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 38.
6. Хитра О. Л. Причини та умови, які сприяють поширенню та вчиненню правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів із залученням неповнолітніх. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 359-365.
7. Голіна В.В. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження : [монографія] / В.В. Голіна, В.П. Ємельянов, В.Д. Воднік. Х. : Право, 2006. 292 с.
8. Мошенська Л.В. Наркотична залежність: причини та наслідки. *Вісник Черкаського університету*. Випуск 196. Частина 2. 2011. С. 91-94.
9. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення: коментар до Розділу XIII Кримінального кодексу України / С.В. Албул, А.М. Бабенко, О.А. Гритенко, В.Я. Конопельський, І.М. Чекмарьова; за заг. ред. д.ю.н. І.П. Катеринчука. Одеса: ОДУВС, 2018. 110 с.
10. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, вчинених із залученням неповнолітніх та щодо неповнолітніх / Савченко А. В., Вартилицька І. А., Семенюк О. О., Луцак О. О. : монографія. К. : НАВС, 2016. 267 с.
11. Афанасьев А.А. Организация либо содержание притонов для потребления наркотических средств или психотропных веществ: криминологический и правовой аспекты: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Язвань, 2007. С. 40.

12. Раєцька Л.В. Детермінанти поширення наркоманії в Україні / Л.В. Раєцька. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. № 17. URL: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum./bozk/2007/17text/g17\\_26.htm](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./bozk/2007/17text/g17_26.htm).

13. Грень Р. Р. Правові основи діяльності оперативних підрозділів з виявлення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави* : зб. тез IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30 трав. 2017 р.). Львів: Вид-во «Львівська політехніка», 2017.

14. Музыка А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. К.: Логос, 1998. 324 с.

### Анотація

**Коломієць А. М. Аналіз сучасного стану наукової розробки злочинів щодо незаконного публічного вживання наркотичних засобів.** – Стаття.

В рамках даної статті досліджено стан наукової розробленості проблем незаконного публічного вживання наркотичних засобів та виявлено, що наразі не розробленими у науковому плані залишаються питання незаконного публічного вживання наркотиків, зокрема такі аспекти: поняття та видів злочинів у сфері незаконного публічного вживання наркотиків; факторів, що визначають соціальну зумовленість відповідальності за такі злочини; методології наукового пізнання обраної нами проблематики; генезису кримінальної відповідальності за вказані посягання; зарубіжного досвіду кримінальної відповідальності за злочини, що нами досліджуються; юридичної характеристики складів злочинів у сфері незаконного публічного вживання наркотиків; відмежування таких злочинів від суміжних посягань; покарання за вказані суспільно небезпечні діяння тощо. У статті доведено, що один з основних та найпоширеніших у молодіжному середовищі вид наркотиків – психотропні речовини, які переважно вживаються у місцях масового перебування громадян, залишилися поза увагою законодавця у статті 316 КК, яка регулює проблему публічного вживання наркотиків. В статті пропонується внесення відповідних змін з метою урегулювання даного питання.

**Ключові слова:** наркотичні засоби, тенденції наркозлочинності, незаконне публічне вживання, кримінальна відповідальність.

### Аннотация

**Коломиец А. М. Анализ современного состояния научной разработки преступлений о незаконном публичном употреблении наркотических средств.** – Статья.

В рамках данной статьи исследовано состояние научной разработанности проблем незаконного публичного употребления наркотических средств и выявлено, что пока не разработанными в научном плане остаются вопросы незаконного публичного употребления наркотиков, в частности следующие аспекты: понятие и виды преступлений в сфере незаконного публичного употребления наркотиков; факторов, определяющих социальную обусловленность ответственности за такие преступления; методологии научного познания выбранной нами проблематике; генезиса уголовной ответственности за указанные посягательства; зарубежного опыта уголовной ответственности за преступления, нами исследуются; юридической характеристики составов преступлений в сфере незаконного публичного употребления наркотиков; отграничения таких преступлений от смежных посягательств; наказание за указанные общественно опасные деяния и тому подобное. В статье

доказано, что один из основных и наиболее распространенных в молодежной среде вид наркотиков – психотропные вещества, которые в основном используются в местах массового пребывания граждан, остались без внимания законодателя в статье 316 УК, регулирует проблему публичного употребления наркотиков. В статье предлагается внесение соответствующих изменений с целью урегулирования данного вопроса.

*Ключевые слова:* наркотические средства, тенденции наркопреступности, незаконное публичное употребление, уголовная ответственность.

### Summary

***Kolomiets A. M. Analysis of the current status of the theoretical study of the topic of crime trends in the area of illegal trafficking. – Article.***

In the context of this article, the state of the scientific elaboration of the problems of illicit public drug use is investigated and it is revealed that the issues of illic-

it public drug use, including the following aspects: concepts and types of crimes in the field of illicit public drug use, are not yet developed in scientific terms; the factors that determine the social conditionality of responsibility for such crimes; methodology of scientific knowledge of our chosen issues; the genesis of criminal liability for the alleged encroachments; foreign experience of criminal responsibility for crimes we are investigating; the legal characterization of crime scenes in the field of illicit public drug use; separating such crimes from related attacks; punishments for these socially dangerous acts and the like. The article proves that one of the main and most widespread in the youth environment is a type of drugs – psychotropic substances, which are mostly used in places of mass residence of citizens, have been ignored by the legislator in Article 316 of the Criminal Code, which regulates the problem of public drug use. The article proposes appropriate changes to address the issue.

*Key words:* narcotics, drug trends, illicit public use, criminal liability.